

Sprog i Norden

Titel: Tak for lån. Om kort- og langfristede lån – og om lån man med glæde indfrier

Forfatter: Jørn Lund

Kilde: Sprog i Norden, 1989, s. 94-101

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Artiklen bygger på et foredrag ved et møde på Voksenåsen i Oslo om nordisk kulturel identitet, afholdt af Den norske nasjonalkommisjon for Unesco (19.-21. oktober 1988).

Arrangørerne havde som overskrift for en række indlæg valgt formuleringen 'Nordiske strategier mot påvirkning utenfra'.

Tak for lån

Om kort- og langfristede lån – og om lån man med glæde indfrier

Af Jørn Lund

Sprogene i Norden er det synlige og hørbare resultat af regionens mest vellykkede gruppearbejder. Grupperne, der har talt de indbyrdes beslægtede nordiske sprog har været af forskellig størrelse; snart har de omfattet størstedelen af det nordiske område, snart kun enkelte afgrænsede områder – men det fælles har sat sig så stærke og livskraftige spor, at enhver hurtigt fornemmer slægtskabet mellem dansk, færøsk, islandsk, norsk og svensk.

Hertil kommer, at der kan påvises stærke leksikalske fællestræk for svensk og finsk – og sporadisk leksikalsk afsmitning fra dansk til grønlandsk.

Det centrale ordstof i de beslægtede sprog har fælles rod og rødder – med hvad det indebærer af betydningslægtskab, af fælles semantisk grænsedragning.

De nordiske sprog afspejler folkernes historie; ordene er vidnesbyrd om tro og overtro, om lærdom og folkelig viden, om brugsbehov i hverdagen og ønsker om at få form på de oplevelser, der ligger uden for den slagne vej. Billedsprog, ordsprog, talemåder rummer kulturstof, der forbinder fortid og nutid.

Sproget er et barometer, der registrerer påvirkning og tryk udefra. De nordiske sprog har i forskelligt omfang gennem mere end tusinde år optaget ord fra andre sprog. I nogle perioder har kontakten med de fremmede været stærk og har sat sig varige spor. Til andre tider har indflydelsen været flygtig og bundet til afgrænsede miljøer. Men gennem århundreder har ordene for de fundamentale relationer og emner lig-

get fast: 'mor, far, søn, datter, sove, drikke, elske, leve, dø' osv. Og de allerhyppigste gloser har gennemgående holdt sig. Dette fundament har kunnet sikre, at påvirkningen udefra ikke er løbet af med de nordiske sprog, men netop har sat sig spor i form af kulturelle aflejringer.

I nogle sprogsamfund (islandsk og i nogen grad færøsk) har man modarbejdet åbenbare spor af sådanne kulturelle aflejringer; i andre, specielt svensk og dansk, har man i højere grad optaget fræmmede elementer, der så i større eller mindre udstrækning er blevet akklimatiseret, tilpasset eksisterende forhold mht. udtale, stavning, bøjning osv.

De nordiske sprog har ikke blot været modtagere af fremmed påvirkning. De har haft afgørende indflydelse på andre sprog, navnlig engelsk, der i Middelalderen modtog dybere påvirkning fra nordisk, end hvad vi kender fra moderne engelsk/amerikansk påvirkning af nordisk.

En analyse af ordstoffet i dag viser, at de nordiske sprog har modtaget stærke påvirkninger fra de klassiske sprog, fra oldhøjtysk og oldsaxisk, fra middelnedertysk og højtysk, fra fransk, engelsk osv. Navnlig påvirkningen fra nedertysk i Senmiddelalderen satte sig spor.

Ægte dansk, ægte nordisk

Efter at have påvist omfanget af denne ordimport i sin sproghistoriske gennemgang føler den danske forsker Verner Dahlerup i begyndelsen af dette århundrede sig ligefrem forpligtet til at bringe en lille fortælling, der skal vise, at det oprindelige ordstof trods alt stort set forblev uændret inden for det centrale ordforråd. Fortællingen er konstrueret således, at den kun rummer nordiske arveord:

«To fattige Børn, den ti Aars Dreng, Knud, og den lille syv Aar gamle Inger, laa i Skyggen af et stort Træ, som stod ved Havegærdet. De smaa Venner havde taget deres Mellemmad – Smørrebrød med Kød, Sild og Ost – frem at en Æske, og mens de gumlede paa Maden, gad de ikke være over at se efter Bondens Faar, som gik paa Marken. Da Børnene var mætte, havde de helt glemt Dyrene, og saa morede de sig

med at lege Hest paa Engen og Skjul i Skoven. Trætte af Le-
gen faldt de til sidst i Søvn og vaagnede først, da deres Hus-
bonde kaldte paa dem fra Gaarden, og han talte vredt til dem
og truede, fordi Faarene var kommen ind i hans Byg.» (Det
danske sprogs historie i almenfattelig fremstilling, 2. udg.
1921).

Her skulle der være ublandet nordisk ordstof – for en sjælden
gangs skyld!

Dansk Sprognævn

I Dansk Sprognævn møder fremmedord i vore dage ingen
principiel modstand. Nævnet registrerer og kodificerer ud-
viklingen i sprogsamfundet, det har ikke nogen markant
sprogpolitik med hensyn til påvirkning udefra og lader mar-
kedsmekanismerne regere, normalt uden egentlige forsøg på
indgriben. Derved adskiller nævnet sig fra en række af de
øvrige nordiske sprogråd og -nævn.

Det er ikke en udbredt opfattelse i nævnet, at nationalspro-
get skulle være truet. Det kan miste domæne, men sprogsy-
stemet er intakt. Engelsk morfologi har sat sig meget spar-
somme spor, udtalepåvirkning af hjemlige ord er ikke påvist;
det er leksikalsk indflydelse og enkelte syntaktiske påvirknin-
ger, der gør sig gældende. Der er dog ingen tvivl om, at
nævnsmemberne i Danmark med stigende skepsis iagttæ-
ger visse eksempler på kritikløs import vestfra.

En personlig tilkendegivelse

Det er min opfattelse, at vi i Norden kun skal bekæmpe den
ordimport, der er forbundet med en uønsket kulturel påvirk-
ning. Jeg er principielt modstander af sproglig selvtilstrække-
lighed og isolationisme, af fundamentalistiske retninger inden
for sprogrøtten. Man skal efter min mening ikke udvikle no-
gen generelt snærende politik over for sproglig indflydelse fra
et eller flere fremmedsprog under de vilkår, de på vore bredde-
grader store sprog har, men vurdere, hvad ord og ordgrupper
har at byde på. Dækker de nye udtryksbehov, fordi de betegner
nye emner, eller har de kun en særlig 'snob value' at byde på?

Efter min opfattelse ville en principiel forkastelse af fremmedord som 'glasnost' og 'perestrojka' indebære et indholdsmæssigt og stilistisk tab, og det samme gælder en stor del af de amerikanske lån, vi har modtaget.

Det er derimod naturligt at begrænse de lån, der med sig fører en kulturel påvirkning, man ud fra sine værdiforestillinger må betragte som uønsket. Sprogpolitikken bliver hermed underlagt en kultur- og samfundspolitik, som man må vedkende sig og se i øjnene, hvis man vil undgå symptom-bekæmpelse i stedet for sygdomsbekæmpelse, hvis man vil undgå kun at besejre skyggen i stedet for manden. Og man må gøre sig klart, at oversættelseslån i stedet for direkte lån kun holder de fremmede ord på afstand, ikke de fremmede begreber.

Kernefamilie og storfamilie

Som nævnt må det være den kulturpolitiske indstilling, der er afgørende. Der findes nordboere, også forfattere der kun udtrykker sig på nordiske sprog, der ikke ville undvære et solidt tilskud af engelsk/amerikanske låneord. Den danske forfatter Dan Turèll skriver i en kronik fra 1975 (jf. Poul Houe i Danske Studier 1988, p. 115 ff.), at han som barn selvfølgelig vidste, at

»Kong Frederik var dansk, at H.C. Andersen, at Storm P., at Gunnar Nu var dansk, og at jeg var dansk som dem. Men jeg var også klar over, at Anders And var amerikansk, at Superman, Hopalong Cassidy, at Dick Tracy var amerikanske, og jeg følte mig også amerikansk som dem.»

Og videre følger et citat, der nok vil virke provokerende på en del af os:

«Jeg tror simpelt hen at mange i min alder mere eller mindre bevidst *er* tosprogede, tosprogstænkende, at de *føler* sig tosprogede, i hvert fald mere end nogen sinde før, føler – som jeg tænkte på dengang – Danmark som kernefamilien og USA som storfamilien, Danmark som en stat mellem de and-

re US-stater (. . .) Jeg tror vi i dag er mange der ikke mindst kulturelt og musikalsk er tosprogede (. . .) Jeg holder af Danmark, og jeg holder af USA, men alt taget i betragtning synes jeg USA har givet mig mere, bevidsthedsmæssigt, begrebsmæssigt.»

Forfatteren har modtaget vigtige impulser til sin forestillingsverden gennem amerikansk kultur og sprog – inden for de sfærer, han omtaler. Det gør ham ikke til en sproglig landsforræder eller til en kritikløs modtager af fremmed påvirkning. Jeg føler mig fx overbevist om, at han nærer de samme følelser over for managementsproget, som jeg og andre sproglige folk ved forskellige lejligheder har givet udtryk for.

Modern management

Dette sproglige felt vil jeg kort skitsere som eksempel på en delkultur, som jeg har prøvet at følge gennem nogle år – fra sidelinien. Sfæren er sprogligt domineret af engelsk, men efter min opfattelse skal vurderingen ikke gøres afhængig af, om sprogbroen er engelsk eller nordisk, om enhederne hedder 'headhunter' eller 'hovedjæger'; om der siges 'entreprenør minded' eller 'iværksætterånd' er i den forbindelse underordnet. Det nordiske ord 'tiltag' er eksempelvis efterhånden i den grad forbundet med denne ordsfære, at pæne mennesker foretrækker det romanske 'initiativ'. Det er feltet som helhed, der kunne have behov for en selektiv sprogrøgt.

Managementkulturen breder sig i disse år. Mange aviser ofrer mere spaltepads på virksomheder og ledelse end på kultur i traditionel forstand. Kun stofområderne 'mad og drikke' kan hamle op med denne vækst. Og menneskesynet er præget af den opfattelse, at omgivelserne først og fremmest er objekter for en styringsproces.

Orienteringen er international. Mr. Management kendes på sit inventar af amerikanske (engelske) udtryk. Alene for at reflektere på de rigtige annoncer må han beherske udtryk som 'pre-sales technical support, direct-mail kampagner, professionel back up, kompetent sales support, homebanking (hvad det så end er), trainee-ordning'. Denne høst stammer

fra et enkelt opslag i erhvervssektionen en enkelt dag, og den repræsenterer et begrænset udvalg.

'Case-behandling' lyder smartere end 'sagsbehandling', at 'supporte' er bedre end 'at støtte', 'attractive benefits' er mere tiltrækkende end 'personalegoder' (eller 'frynsegoder'). Og vi har forlængst vænnet os til signalord som 'implementere, visionær, kreativ, dynamisk', internationalt ordstof, der breder sig på alle samfundslivets felter.

Jeg vil her kun 'briefe' mine nordiske kolleger om 'trends' i dansk handels- og organisationssprog. Men fænomenet er så vidt fremskredet, at det er gået de fleste i blodet. En førende dansk erhvervskvinde sendte mig et begejstret brev (jeg tør ikke kalde det et 'fanbrev'), da jeg i en kronik i dagbladet Politiken (12/6 1988) havde analyseret og ironiseret over managementsproget. Et par uger senere havde jeg lejlighed til at høre hende tale om ledelse i en større forsamling. Hun, der repræsenterer det højeste sproglige bevidsthedsniveau blandt danske 'topledere', brugte i løbet af de første 5-6 sætninger flg. udtryk: 'En step by step-udvikling', 'ønsket om at få større attention', 'vi må have overordnede guide lines for vores succeskriterier'.

Seriøse forretningsfolk er ved at få nok af management-sproget, der - selv i den verden - udvikler en ny sprogbarriere mellem generationerne. Ældre ledere, altså erhvervsfolk over 40, klager undertiden over sprogbrugen hos medarbejdere, der har været på kursus, eller som har været under påvirkning af de mange konsulentfirmaer, der undertiden analyserer virksomhedernes 'infrastruktur'. Dagbladet Politikens søndagssektion Leder-Job har 15/1 89 efter at have konsulteret nogle sprogfolk aftrykt en samtale mellem to forretningsfolk, eller, som det det pågældende sted udtrykkes med et engelsk betydningslån:

«Leder-Job *overhørte* en samtale mellem to brugere af kult-sproget:»

- Unskyld jeg standser Dem midt i Deres management by walking around, frøken, men det forekommer mig, at opportunities er optimale for en lille fusion?

- Ja, trends går jo i retning af en mere målrettet processtyring og ressourceallokering, og den der vil være på forkant med udviklingen må implementere sine instrumenter.
- Det glæder mig, De er så resultatorienteret.
- Det er en del af vores virksomhedskultur, hr., vores kundesupport. Vi er meget servicemindede.
- Skal vi deale vores lille business i min executive club? Der sidder et ungt dynamisk team med ledelsessværktøjet i orden.
- Jeg er kun interesseret i fast moving consumergoods. Det er det eneste, der kan få konkurrenceparametret i vejret.
- Så må jeg lige certificere. . .
- Ja, for ellers bliver der ingen synergi.
- Ifølge vores seneste estimater, skulle erhvervssegmentet også kunne handle om ad hoc-opgaver, øhm, vi er da vant til innovering.
- Jamen jeg mener udviklingstiltag af en helt anden karakter, og hvis De ikke profilerer Dem som en rigtig integratortype, kan føromtalt scenario ikke koordineres.
- Det forstår jeg ikke.
- Så må De på kursus!

Kejserens nye klæder

Der er ikke tale om en krusning på sprogets overflade. Visse sprogsfærer er inficeret af et kejserens-nye-klæder-sprog, der vil være smart, og som ofte knytter sig til et maskinellet menneskesyn; selv metaforerne er maskinelle. Man kan vel dårligt kalde det kulturløst, eftersom 'virksomhedskultur' er blevet et begreb, også i de nordiske samfund, og så længe det holder sig inden for egne rammer (eller smartere: inden for sin egen 'niche'), kan vi måske tage let på det hele. Men det breder sig helt ind i privatlivet (lad os pensionere ordet 'intimsfæren'), og det kan få mennesker til at føle sig som summen af en række funktioner, ikke som personer med en samlende identitet. Offentlige ledere tvangsindlægges i stigende omfang på lederkurser, hvis egentlige indhold er at lære dem en ny terminologi, i stil med den, der kendes fra erhvervsliv-

vet. Kendskabet til de nye gloser giver en kortvarig varme: det luner at sætte nye begreber i system, at forstå en ny sproglig organisering af den hverdag, man kender, at være sammen med kolleger på samme niveau og med samme arbejds- og ledelsesmæssige problemer. Men effekten er begrænset, når det kun er ordene, der er nye, og betænkelig, når dette nye er bygget på primitive psykologiske teorier og en tro på, at mennesker reagerer som dyrene i behavioristiske forsøgsstillinger – eller som maskiner, der kan være 'programmeret' og 'gearet' efter ledelsesmæssige styringsprincipper.

Ingen lette løsninger

Inden for det nordisk sprogområde kan vi godt opgive at rense i hvert fald de central-skandinaviske sprog for engelsk/amerikanske gloser. Det lader sig ikke gøre, og det er heller ikke ønskeligt. Vi har brug for mange af dem, og det er efter min mening en værdifuld egenskab for et sprog, at det kan dække skiftende udtryksbehov og indimellem optage fremmed ordstof. Lad os i stedet koncentrere os om en i første omgang analytisk indsats over for gloser, der på særlige områder skaber sprogbarrierer uden at have noget at byde på, bortset fra konnotativ smartness og glamour! Måske kan de nordiske sprognævn hent inspiration hos hinanden, selv om de nationale traditioner kan være forskellige. Men i det mindste må vi kunne bruge hinanden som 'sparringspartnere'. Og man skal næppe regne med, at næringslivet som 'sponsor' vil 'supporte' os maksimalt.